

IMAGINEA LUPEI CAPITOLINA ÎN ASIA CENTRALĂ

Tema *lupei capitolina*, importantă pentru cunoașterea și înțelegerea mentalității civilizației romane, a atras, de-a lungul timpului, atenția mai multor specialiști români și străini¹. Am hotărât să prezentăm și să ne exprimăm punctul de vedere asupra unor descoperiri arheologice extrem de interesante realizate de o echipă de arheologi sovietici condusă de profesorii N. N. Negmatov și V. M. Sokolovsky între anii 1967 și 1969 în ruinele Bunjicatei (azi Shahrstan), capitala statului medieval timpuriu Ustrushana². Este vorba despre un palat princiar care posedă un ansamblu de picturi monumentale și gravuri decorative din lemn, încadrat de descoperitori în secolele VIII-IX p. Chr³. În această clădire întâlnim binecunoscutul subiect “lupoanca alăptând gemenii” imortalizat pe o pictură de 6 m lungime⁴. Interesant este faptul că această descoperire se află în afara vechilor granițe ale Imperiului Roman, meritându-și din plin atenția noastră. Pentru a înțelege mai bine aspectele spirituale ale acestei zone, trebuie să facem o scurtă prezentare istorico-geografică a acesteia.

Statul medieval timpuriu Ustrushana se afla în vechea regiune numită Sogdiana (**fig. 1, 2**). Este locul de confluență a civilizațiilor greacă, iraniană, indiană și chineză⁵. În această regiune avem de-a face cu o extensie nord-estică a civilizației iraniene⁶. Importanța geo-strategică a acestui areal este dată și de faptul că pe aici trecea o parte a așa-numitului “drum al mătăsii”.

Între secolele V-VII p. Chr. Ustrushana a evoluat sub dominația khaganatului Vest Turcic și apoi a Imperiului Heptaliților (hunii albi)⁷. De remarcat este faptul că în această perioadă micul stat medieval timpuriu și-a păstrat autonomia, fiind condus de proprii regi, Afșinii, din dinastia Kavus⁸. Începând cu sfârșitul secolului VI p. Chr. până în secolul VIII, Ustrushana a fost implicată într-un

¹ Lucrările mai importante despre lupa capitolina sunt: Petersen 1908, p. 440-456; 1909, p. 29-47; Carcopino 1926; Burger 1961, p. 52-61; Pop 1971, p. 173-185; Duliere 1979; Protase 1998, p. 19-26; Bărbulescu 2003, p. 164-170; Ota 2004, p. 321-329.

² Negmatov 1992, p. 236; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>; Stavisky 2003, <http://www.transoxiana.com.ar/Eran/Articles/stavisky.html>.

³ Negmatov 1992, p. 236; http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.

⁴ Negmatov 1992, p. 236; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.

⁵ Dien, <http://www.silk-road.com/artl/sogdian.shtml>.

⁶ Dien, <http://www.silk-road.com/artl/sogdian.shtml>; Marshak, <http://silkroadfoundation.org/newsletter/december/archaeology.htm>.

⁷ Negmatov, http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.

⁸ Negmatov, http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.

dramatic război cu Califatul Arab⁹. În ceea ce privește viața religioasă, aceasta este dominată de zoroastrism¹⁰.

După cum am amintit mai sus, în ruinele Bunjikatei a fost descoperit un palat de o remarcabilă valoare, înzestrat cu picturi monumentale și gravuri decorative din lemn¹¹. Sunt narate scene din vechea mitologie iraniană în care legendarul rege Faridun împreună cu cavalerii săi, reprezentanți ai forțelor binelui, se luptă cu regele Zohak, întruchiparea puterilor răului¹². Totul se încadrează în dualismul zoroastrian, redându-se lupta între bine și rău ca esență a doctrinei acestei religii¹³.

Așa cum am amintit mai sus, în acest ansamblu pictural întâlnim tema “lupoaița alăptând gemenii”. Animalul este prezentat spre dreapta, întorcând capul spre stânga, cu gura larg deschisă, încercând să lingă pe unul din gemeni (**fig. 3**). Trebuie reținut faptul că artistul a încercat să redea grija maternală a animalului citită și prin expresivitatea ochilor acestuia. Labele din față sunt petrecute, iar cele din spate sunt larg deschise. Artistul marchează cu destulă grijă blana lupoaiței. Nu în ultimul rând, remarcăm frecvența eroare iconografică întâlnită și în reprezentările din lumea romană în care animalul este redat într-o poziție anatomică greșită¹⁴. Lupul nu-și poate roti capul într-un unghi mai mare de 30 de grade¹⁵. Copiii nu sunt executați prea reușit, observându-se o disproporție a dimensiunilor corporale. Cel din dreapta stă pe vine, apucând cu mâna dreaptă ugerul, iar cel din stânga, îngenuncheat, își întinde mâinile către mamelele lupoaiței. Cadru este decorat cu ornamente florale prezente în dreapta imaginii. Din păcate, nu avem informații privind paleta de culori folosită în realizarea acestei minunate picturi.

De ce întâlnim o astfel de reprezentare tocmai în Asia Centrală ? De ce tocmai în evul mediu timpuriu ? Sunt întrebări pe care și le-a pus și profesorul Negmatov, unul din autorii descoperirii¹⁶. Acesta încearcă să găsească originile motivului “lupoaița alăptând gemenii” în vechea tradiție iraniană care relatează cazuri în care eroi sau regi precum Cyrus, Rustam, Zal sau Faridun au fost hrăniți

⁹ Negmatov, http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.

¹⁰ Negmatov, http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.

¹¹ Negmatov 1992, p. 236; <http://www.varorud.org/english/analytics/sogdology/sogd8.html>; Stavisky 2003, <http://www.transoxiana.com.ar/Eran/Articles/stavisky.html>.

¹² Negmatov 1992, p. 236.

¹³ Brentjes 1976, p. 81-93; Eliade 1991, p. 300-308; Dumezil 1993, p. 978-983; Filoramo, Massenzio, Raveri, Scarpi 2003, p. 152-155.

¹⁴ Această eroare iconografică se întâlnește pe o serie de artefacte aparținând glipticii, numismaticii, domeniului religios ș. a. Vezi Petersen 1908, p. 440-456; 1909, p. 29-47; Carcopino 1926; Mattingly 1960; Burger 1961, p. 52-61; Pop 1971, p. 173-185; Duliere 1979; Penedo 1997, p. 110-130; Protase 1998, p. 19-26; Bărbulescu 2003, p. 164-170; Ota 2004, p. 321-329.

¹⁵ Gramatopol 2000, p. 246.

¹⁶ Negmatov 1992, p. 237.

la nașterea lor de animale¹⁷, iar legendarul întemeietor al Imperiului Vechi Iranian, Kir, fusese la rândul său un copil abandonat și hrănit de o lupoaică¹⁸. Același autor conchide că tema lupoaicei alăptând gemenii abandonati care apare în legenda romană este preluată și transferată în Italia din lumea veche iraniană prin intermediul centrelor culturale din Asia Mică și estul Mediteranei cu concursul emigranților etrusci, popor de origine estică, mai precis din Lydia¹⁹. Argumentele sale în favoarea acestei ipoteze sunt probate, în opinia sa, de majoritatea surselor literare greco-romane care afirmă că etruscii provin din Lydia²⁰, dar și de caracterul oriental al artei etrusce²¹.

Originea etruscilor ridică încă multe semne de întrebare, astfel încât nu ne putem baza pe această supoziție²². În ceea ce privește caracterul oriental al artei etruscilor, acesta putea fi dat și de relațiile culturale și comerciale ale acestora cu populațiile din Asia Mică și zona Levantului. Atât timp cât nu cunoaștem originea lor sigură, nu ne putem hazarda cu tot felul de ipoteze greu de probat. Este puțin probabil că legenda în care sunt implicați lupoaica împreună cu gemenii Romulus și Remus are vreo legătură cu etruscii, așa cum credea profesorul Negmatov²³. Să nu uităm că legenda cu toate variantele sale a fost creată în timpul Republicii și la începutul Principatului²⁴. Celebra lupoaică nu avea nici o legătură cu legenda în momentul când a fost concepută.

Într-adevăr în vechea mitologie iraniană întâlnim o serie de personaje hrănite de animale (Kir, Cyrus, Faridun, Zal, Rustam)²⁵. Temele expunerii noului născut și a copiilor abandonati le întâlnim la popoarele indo-europene dar nu numai²⁶. Provine cumva subiectul lupoaica alăptând gemenii din legendele lumii vechi iraniene? Este posibil, ținând cont de analogiile tematice prezente în mitologia iraniană, care este cu mult mai veche decât cea romană.

Cercetătorul Negmatov vorbește despre o influență culturală bizantină care a marcat iconografic realizarea acestei monumentale picturi²⁷. Este vorba

¹⁷ Firdousi 1969, p. 39, 80; Kernbach 1989, p. 309; Negmatov 1992, p. 237.

¹⁸ Eliade 1991, p. 102.

¹⁹ Negmatov 1992, p. 237; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.

²⁰ Bloch 1966, p. 49-50; Bloch, Cousin 1985, p. 32-33; Negmatov 1992, p. 237; Torelli 1996, p. 90.

²¹ Bloch, Cousin 1985, p. 32-33;

²² Unii autori se pronunță în favoarea originii orientale a etruscilor. Vezi: Bloch 1966, p. 52-54; Bloch, Cousin 1985, p. 33. Alții propun autohtonismul: Altheim 1955, p. 33-40; Dennis 1982, p. 83; Torelli 1996, p. 92; Bordet 2000, p. 14. Unii savanți evită să se pronunțe: Bonfante, Bonfante 1995, p. 30.

²³ Negmatov 1992, p. 237; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.

²⁴ Fredouille 2000, p. 143.

²⁵ Firdousi 1969, p. 39, 80; Kernbach 1989, p. 309; Eliade 1991, p. 102.

²⁶ Eliade 1991, p. 102.

²⁷ Negmatov 1992, p. 237.

despre descoperirea a zece medalioane și *bracteae*²⁸ de factură bizantină datate în secolul VI p. Chr., în anticul Penjikent²⁹, situat la 65 km sud-vest de actualul oraș tadjik Samarkand³⁰.

Într-adevăr această zonă a avut intense relații comerciale cu Imperiul Roman dovedite prin descoperirea unei impresionante cantități de denari romani de-a lungul văii Zarafshan, eşalonați cronologic pe secolele I-III p. Chr., dar și monede bizantine.³¹ Mai mult decât atât, numismatul V. Zeimal ne informează despre dezgroparea unor tezaure monetare cuprinzând denari romani datați în secolele II-III p. Chr.³² Mai bine spus, de-a lungul secolelor, atât negustorii romani cât și cei bizantini nu erau străini de comerțul care se făcea pe “drumul mătăsii”, care trecea pe aici.

Înclinăm să credem că artistul care a realizat pictura a preluat tema iconografică romană. Cel mai probabil este faptul că sogdienii nu se gândeau la legenda întemeierii Romei când priveau această operă. Nici nu aveau de ce. În plus, în timpul bizantinilor, legenda nu mai avea semnificația care o avusese odinioară. Nu știm dacă artistul s-a gândit la Romulus și Remus când a pictat această scenă. Este posibil ca acesta să nu fi cunoscut legenda romană. Prezența alături de acest subiect a unor scene inspirate din zoroastrism și mitologia iraniană ne întărește convingerea că imaginea ilustrată nu are nimic de-a face, din punctul de vedere al semnificației, cu legenda romană. Nu ar fi imposibil ca apariția acestei opere să aibă legătură cu unele personaje (abandonate sau nu, alăptate de o lupoaică sau de alte animale) prezente în vechea mitologie iraniană.

Existența acestui subiect pe o pictură murală de factură iraniană în Asia Centrală ne-a atras atenția în mod deosebit, datorită unicității sale, atât ca semnificație cât și ca mod de realizare artistic. Probabil că săpăturile arheologice ulterioare din această zonă vor scoate la lumină și alte valori asemănătoare care să ajute la conturarea unei imagini cât mai clare referitoare la gândirea, concepțiile religioase și mitologia vechilor iranieni, cât și la înțelegerea interferențelor culturale comune civilizațiilor romane și iraniană.

RADU OTA

²⁸ Daremberg, Saglio 1926, p. 747-748.

²⁹ Belenitsky 1968, p. 158-186; Negmatov 1992, p. 237; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>; Dien, <http://www.silk-road.com/artl/sogdian.shtml>.

³⁰ Negmatov 1992, p. 237; <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.

³¹ Negmatov, <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>; Stavisky, <http://www.transoxiana.com.ar/Eran/Articles/stavisky.html>;

³² Negmatov, <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.

THE IMAGE OF *LUPA CAPITOLINA* IN CENTRAL ASIA

SUMMARY

This study is dedicated to the subject of *lupa* feeding the twins. The author discusses a magnificent discovery made by a Soviet team of archaeologists led by the scholar N. N. Negmatov, in a palace of Bunjikata (now Shahrstan), the capital of the early medieval state Ustrushana. The most interesting thing is, in fact, that this discovery occurs outside the borders of the ancient Roman Empire.

How did this subject occur in Central Asia in the 8th-9th centuries AD? The painting with this subject was discovered in an early medieval palace, next to other paintings depicting Zoroastrian scenes with the struggles between the knights of the legendary king Faridun and the murderer king Zohak. It is the battle between the forces of Good and Evil.

Finally, it is a painting of Iranian art inspired by the Zoroastrian religion and the old Iranian legends. The author contests a few opinions formulated by Prof. Negmatov. Describing the origins of this subject, the scholar wants to make some links between the Eastern origins of the Etruscans and the old Iranian legends. He affirmed in a few articles that the Etruscans, as a people with Eastern origins, were the bearers of this subject in their way to Italy. He reminds us about the statue of the she-wolf from the Vatican Museum.

Prof. Negmatov doesn't know that the legend of the she-wolf feeding the abandoned twins existed since the 4th-3rd centuries B.C. There are still a lot of proceedings regarding the author of the ancient sculpture. Today this problem remains opened for debates. The she-wolf had no link with the legend of the founder of Rome, while the twins were added in the Renaissance time.

We conclude that the scene of this painting is inspired from the Roman iconography, but in the meantime, in the Iranian mentality existed a few heroes fed by animals (a cow, a she-wolf, etc) found in the Iranian mythology. It is possible to be an old common Indo-European language inherited by Iranians and Romans. We can not conclude that it is an Indo-European inheritance yet. But all these hypothesis are possible. Let us not forget that the commercial relations with Byzantium crossed the Silk Road in the area of Sogdiana. Near Bunjikata, in the ancient ruins of Penjikent, there were discovered ten medallions and *bracteatae* depicting *lupa*. We think that these Iranians did not thought of the Roman legend of Romulus and Remus while they looked at the painting. The painter took over this image from the Roman iconography and illustrated the ancient Iranian legends with it.

LIST OF PLATES

Fig. 1. - Map of Ustrushana State.

Fig. 2. - Map of Sogdiana.

Fig. 3. - The She-wolf and the twins.

Abrevieri bibliografice

Altheim 1955 - F. Altheim, *La religion romaine antique*, Paris 1955.

Bărbulescu 2003 - M. Bărbulescu, "Signum originis", în *Funeraria dacoromana*, Cluj-Napoca 2003, p. 164-170.

Belenitsky 1968 - A. Belenitsky, *Asie Centrale*, Genève 1968.

Bloch 1966 - R. Bloch, *Etruscii*, București 1966.

Bloch, Cousin 1985 - R. Bloch, J. Cousin, *Roma și destinul ei*, vol. I, București 1985.

Bonfante, Bonfante 1995 - G. Bonfante, L. Bonfante, *Limba și cultura etruscilor*, București 1995.

- Bordet 2000 - M. Bordet, *Istoria Romei antice*, București 2000.
- Brentjes 1976 - B. Brentjes, *Civilizația veche a Iranului*, București 1976.
- Burger 1961 - A. Sz. Burger, "Die Szene der "Lupa Capitolina" auf provinzialem Grabsteinen", în *Folia Archeologica*, 13, 1961, p. 52-61.
- Carcopino 1926 - J. Carcopino, *La louve du Capitole*, Paris 1926.
- Daremberg, Saglio 1926 - Ch. Daremberg, E. Saglio (ed.), *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, tome I, première partie, Paris 1926.
- Dennis 1982 - G. Dennis, *Lumea etruscilor*, București 1982.
- Dien - A. E. Dien, "The Glories of Sogdiana", în <http://www.silk-road.com/art/sogdian.shtml>.
- Duliere 1979 - C. Duliere, *Lupa Romana*, Bruxelles-Rome 1979.
- Dumezil 1993 - G. Dumezil, *Mit și epopee*, București 1993.
- Eliade 1991 - M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, București 1991.
- Filoramo, Massenzio, Raveri, Scarpi 2003 - G. Filoramo, M. Massenzio, M. Raveri, P. Scarpi, *Manual de istorie a religiilor*, București 2003.
- Firdoûsi 1969 - Firdoûsi, *Cronica șahilor* (trad. G. Dan), București 1969.
- Fredouille 2000 - J. C. Fredouille, *Dicționar de civilizație romană*, București 2000.
- Gramatopol 2000 - M. Gramatopol, *Arta romană în România*, București 2000.
- Kernbach 1989 - V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București 1989.
- Mattingly 1960 - H. Mattingly, *Roman coins*, London 1960.
- Marshak - B. Marshak, "The Archaeology of Sogdiana", în <http://silkroadfoundation.org/newsletter/december/archaeology.htm>.
- Negmatov 1992 - N. N. Negmatov, "Cultural interaction during the ancient epoch; The image of the roman lupa in sogdian iconography", în *Symposia Thracologica*, 9, 1992, p. 236-237.
- Negmatov - N. N. Negmatov, "Globalism of sughdian spirituality", în <http://www.varorud.org/english/analitics/sogdology/sogd8.html>.
- Negmatov - N. N. Negmatov, "Central Asia in the Early Middle Ages", în http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html.
- Ota 2004 - R. Ota, "Lupa romana, reprezentări din lumea romană și semnificații", în *Apulum*, XLI, 2004, p. 321-329.
- Penedo 1997 - M. D. Penedo, "El poder imperial a traves de la iconografía mitica en el mosaico hispano de los siglos I al III d. C", în *Actes du VIII-ème colloque international pour l'étude de la mosaïque antique et medievale*, vol. II, Laussane, 1997, p. 110-130.
- Petersen 1908 - E. Petersen, "Lupa capitolina (I)", în *Klio*, 8, 3-4, 1908, p. 440-456.
- Petersen 1909 - E. Petersen, "Lupa capitolina (II)", în *Klio*, 9, 1, 1909, p. 29-47.
- Pop 1971 - C. Pop, "Reprezentări cu Lupa Capitolina pe monumente romane din România", în *ActaMN*, 8, 1971, p. 173-185.
- Protase 1998 - D. Protase, "Lupa Capitolina și semnificația ei istorică", în *Zilele împăratului Traian și latinitatea românilor*, Cluj Napoca, 1998, p. 19-26.
- Stavisky - B. Y. Stavisky, "Once more about peculiarities of the Sogdian Civilization of the 4th-10th Centuries", în <http://www.transoxiana.com.ar/Eran/Articles/stavisky.html>.
- Torelli 1996 - M. Torelli, "Istoria: pământul și oamenii", în *Civilizația etruscilor* (coord. L. Bonfante), București 1996.

Fig. 1. - Harta statului Ustrushana; <http://silkrroadfoundation.org/newsletter/december/archaeology.htm>

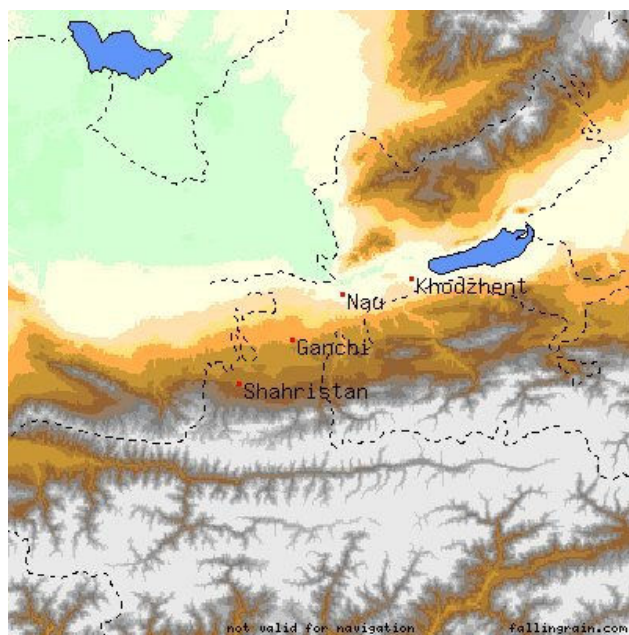

Fig. 2. - Sogdiana și împrejurimile sale; http://www.kroraina.com/ca/h_ustrushana.html

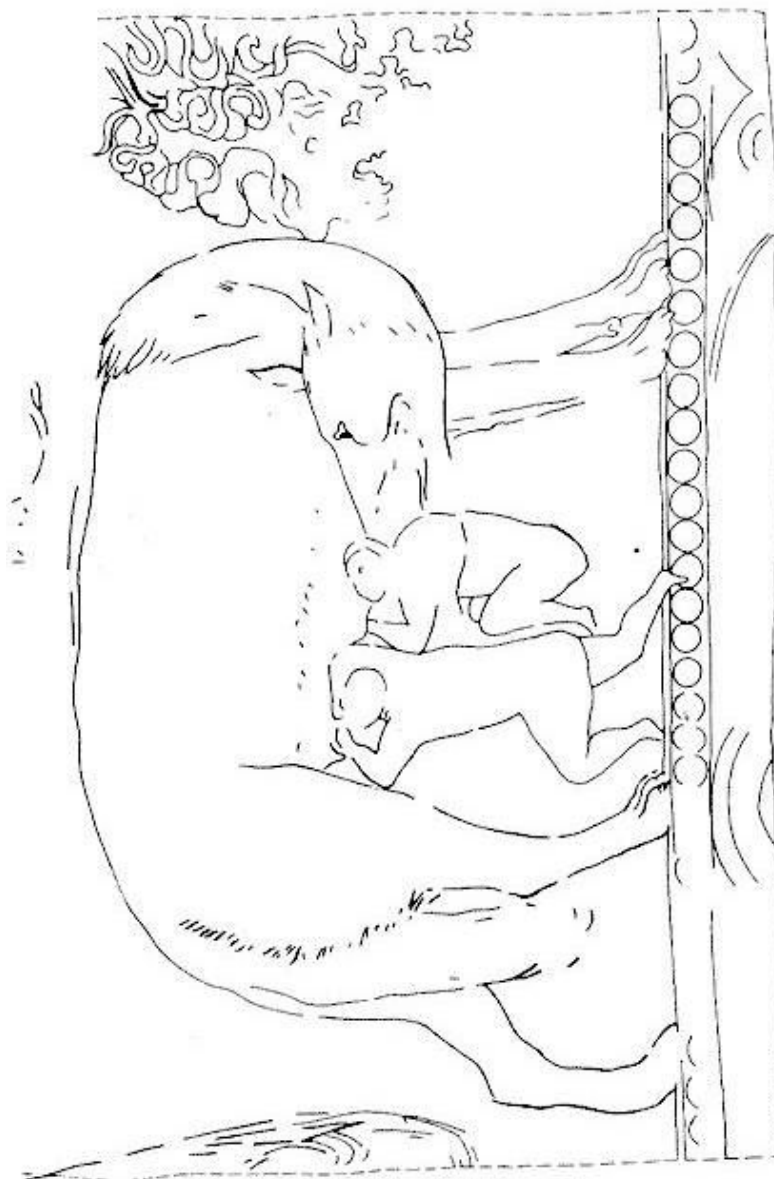

Fig. 3. - Lupoaica și gemenii; <http://www.kroraina.com/ca/pict/cal0esm.jpg>